

ПРОФЕСІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ І МАЙСТЕРНІСТЬ ПЕДАГОГА

УДК: 378:373.2.011.3-051]:794
DOI 10.25128/2415-3605.23.1.12

ОКСАНА ПИСАРЧУК

<https://orcid.org/0000-0003-0110-9174>
oksanap88@tnpu.edu.ua

кандидат педагогічних наук, доцент
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль

РОСТИСЛАВ РУДЕНСЬКИЙ

<https://orcid.org/0000-0001-5890-6276>
rost.rudenskiy@tnpu.edu.ua

асистент
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ПРОЄКТУВАННЯ ПРЕДМЕТНО-ІГРОВОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ (НА МАТЕРІАЛІ ОСЕРЕДКУ НАСТІЛЬНИХ ІГОР)

Актуальність дослідження зумовлена сучасним рівнем розвитку освітнього процесу в закладах дошкільної освіти відповідно до освітніх новацій та реформ, як-от оновлення Державного стандарту дошкільної освіти, забезпечення якості дошкільної освіти та її відповідності європейським стандартам. Зазначено, що предметно-ігрове середовище закладу дошкільної освіти є одним із критеріїв, за яким оцінюють рівень якості освітнього процесу, чим зумовлено важливість його вивчення майбутніми вихователями. Узагальнено зміст теоретичної та практичної підготовки майбутніх вихователів до проєктування предметно-ігрового середовища закладу дошкільної освіти на матеріалі осередку настільних ігор. Для дослідження використано такі методи: дефінітивний, структурний і порівняльний аналіз, узагальнення тощо.

Уточнено взаємозв'язки між ключовими поняттями змісту теоретичної підготовки майбутніх вихователів та зацентовано на важливості розуміння їх спільності й відмінності, ієрархічної підпорядкованості та зумовленості: «освітньо-розвивальне середовище закладу освіти» як педагогічна категорія і наукове знання; «предметно-ігрове середовище ЗДО» – сутнісна видозміна традиційного ОРС саме для ланки дошкільної освіти; «осередок дитячої діяльності» – місце зосередження, виникнення й розгортання специфічних видів дитячої діяльності; тощо. Визначено, що предметно-ігрове середовище є сутнісною модифікацією освітньо-розвивального середовища й зберігає його структуру: предметно-просторовий, мотиваційно-пізнавальний, психолого-дидактичний, соціально-комунікаційний компоненти. Наголошено, що основним положенням, яке засвоюють здобувачі вищої освіти, є взаємозалежність між оптимальним режимом взаємодії та розташуванням меблів, атрибутів, предметів. Обґрунтовано методи і форми навчальної діяльності здобувачів вищої освіти з проєктування предметно-ігрового середовища ЗДО: вивчення нормативних документів, які регулюють освітній процес у ЗДО; схематизація та моделювання взаємодії і видів діяльності дитини; створення мудборду осередку дитячої діяльності; відвідування ЗДО для спостереження за освітнім процесом.

Ключові слова: освітньо-розвивальне середовище, предметно-ігрове середовище, дитина дошкільного віку, настільна гра, майбутні вихователі, підготовка фахівця.

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
2 Maksym Kryvonis Str., Ternopil

ROSTYSLAV RUDENSKYI

Assistant
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
2 Maksym Kryvonis Str., Ternopil

TRAINING FUTURE PRESCHOOL EDUCATION TEACHERS FOR DESIGNING A SUBJECT-PLAY ENVIRONMENT (BASED ON THE MATERIALS OF A BOARD GAME CENTER)

The relevance of the study is determined by the current level of development of the educational process in preschool education institutions in accordance with educational innovations and reforms. It is indicated that the educational process must comply with the updated State Standard of Preschool Education and ensure the quality of preschool education in accordance with European requirements. It is noted that the subject-play environment of a preschool education institution is one of the criteria by which the quality of the educational process is assessed, which determines the importance of its study by future preschool teachers. The purpose of the article is to generalize the content of theoretical and practical training of future educators for the design of the subject-play environment of the preschool education institution based on the material of the boardgame center. The following methods were used for the research: definitive, structural and comparative analysis, generalization, etc.

Interrelationships between the key concepts of the content of the theoretical training of future educators are clarified. The article points out the importance of understanding their commonality and difference, hierarchical subordination and conditioning: «educational and developmental environment of an educational institution» as a pedagogical category and scientific knowledge; «the subject-play environment of the preschool education institution» is a substantial modification of the traditional educational and developmental environment specifically for the preschool education sector; «center of children's activities» – a place of concentration, emergence and deployment of specific types of children's activities, etc. It is determined that the subject-play environment is an essential modification of the educational development environment and preserves its structure: subject-spatial, motivational-cognitive, psychological-didactic, social-communication components. It is emphasized that the main point that higher education students learn is the interdependence between the optimal mode of interaction and the arrangement of furniture, attributes, and objects. The article substantiates methods and forms of educational activity of higher education students in the design of the subject-play environment in a preschool education institution: study of the state documents that regulate the educational process; schematization and modelling of child's interactions and activities; creation of a moodboard of a center of children's activities; visiting a preschool institution to observe the educational process, etc.

Keywords: *educational and developmental environment, subject game environment, preschool child, board game, future teachers of a preschool education institution, specialist training.*

У період дошкільного дитинства середовище формування особистості дитини відіграє важливу роль, що впливає на її подальше становлення. Розвиток дитини є «складною єдністю внутрішніх змін її психічної діяльності (сприймання, пам'яті, мислення, волі та ін.) і форм її самореалізації (уміння, навички, компетентності), що уможливується під час взаємодії усіх факторів» [6, с. 10]. Однією з таких формант є зовнішнє (освітнє і розвивальнє) середовище, в якому реалізується освітній процес і яке є його важливою складовою. Організація розвивального середовища як у закладі дошкільної освіти, так і в родині вимагає розуміння теоретичних і практичних підходів, які забезпечують раціональне його створення. Розглянемо теоретичні й практичні основи цього процесу.

Порушена проблематика висвітлена у засадничих дослідженнях українських вчених. Зокрема, у дослідженні О. Писарчук висвітлено проблему структури освітньо-розвивального середовища (далі – ОРС) як педагогічної категорії й наукового знання, акцентовано увагу на наступності початкової та дошкільної освіти і готовності майбутніх педагогів реалізувати її у професійній діяльності. У монографії К. Крутій, присвяченій специфіці предметно-ігрового середовища саме закладу дошкільної освіти (ЗДО), конкретно й системно охарактеризовано нормативне підґрунтя, методичний інструментарій організації освітнього простору, його

складники та ін. [3]. У колективній праці І. Гудим, Л. Зайцевої, В. Луценко, І. Луценко, О. Рейпольської, Г. Цветкової представлено методологічні підходи (особистісно орієнтований, організаційний і творчий) та визначено психолого-педагогічні основи проектування природного, предметно-ігрового, інклюзивного, соціально-комунікативного середовищ ЗДО [5]. Методична сторона означеної проблеми широко представлена в науково-методичних періодичних виданнях України («Дошкільне виховання», «Палітра педагога», «Вихователь-методист дошкільного закладу» тощо) і присвячена питанням організації власне осередків дитячої діяльності, приміщень групи, залів. Досвід педагогів-практиків, вихователів-методистів необхідно критично осмислити, систематизувати й узагальнити, ввести в структуру наукового знання.

Мета статті – узагальнити зміст теоретичної та практичної підготовки майбутніх вихователів до проектування предметно-ігрового середовища закладу дошкільної освіти на матеріалі осередку настільних ігор.

Розглянемо проблему взаємозв'язку навколишнього та освітньо-розвивального середовища.

О. Рейпольська пише, що дитина є первинною, а середовище планується щодо неї як таке, що має важливе значення [5, с. 14]. Ми поділяємо думку вченої частково, лише у значенні середовища, яке реально проектується під вплив на дитину, як-от домашнє середовище життя чи освітнє середовище закладу освіти. Варто розуміти, що навколишній світ із природним розвитком та самоорганізацією є визначальним, таким, що підпорядковує середовище життя людей, а дитина дошкільного віку ще не здатна творити безпосередньо чи перетворювати довкілля. Її (дитини) першометою, первинною визначальною функцією є прагнення увійти в цей світ через активне його пізнання, відкриття, дослідження. Саме тому ми стверджуємо, що штучно створене, спеціальним чином спроектоване та організоване освітнє середовище є вторинною структурою, а навколишнє – первинною; ці дві складні системи взаємозалежні та взаємопов'язані. Навколишнє середовище впливає на ОРС у такий спосіб, щоб дошкільник, перебуваючи в умовах останнього, оволодів вміннями, навичками, досвідом творчої діяльності та емоційно-вольового ставлення, необхідними для повноцінного життя у довкіллі, самореалізації. Однак, спеціально створене ОРС впливає на навколишнє, оскільки є його підсистемою. Спільним для обох структур ми визначаємо те, що вони повинні бути відповідними структурі когнітивної (пізнавальної) сфери дитини. Первинна реалізує це в природний спосіб, а вторинна – шляхом спеціальної організації, проектування, моделювання тощо. Таким чином, положення про первинну і вторинну структури середовища та їх єдність у вимозі відповідати пізнавальній сфері дошкільника є для нас визначальним методологічним підґрунтям.

Ми оперуємо поняттям саме «освітньо-розвивальне» середовище, а не «освітнє». Відмінність полягає у фундаментальних підходах до організації цього явища, бо освітнє середовище дуже часто проектувалося за знанневою парадигмою, домінантою якою була вимога пасивного заучування значного обсягу теоретичних знань, фактів і положень, що було складним для дітей і реально не вдосконалювало їхні особистісні структури (задатки, здібності, таланти, індивідуальні освітні можливості й прагнення). Отже, освітнє середовище може й не бути розвивальним. Свого часу на цьому наголосив Л. Виготський, який утвердив це у положенні про зону найближчого та актуального розвитку особистості. Він стверджував, що соціальні взаємини організують зону найближчого розвитку, поглиблюють мислення дитини та вдосконалюють її комунікацію. У результаті активної трансформації зовнішньо сформованих взаємин, правил у внутрішню основу поведінки дитини твориться зона актуального розвитку, в якій вона має активно втілювати засвоєне діями та вчинками. Якщо провести паралелі між охарактеризованими категоріями первинності й вторинності середовища, то, на перший погляд, видається, що навколишнє середовище повинно бути зоною найближчого розвитку, а освітньо-розвивальне – зоною актуального. Однак, варто розуміти, що дошкільник не пізнає чи перетворює усе середовище одразу, а тільки його частину, конкретний елемент. Тобто зона актуального та найближчого розвитку дитини стосується як навколишнього, так і освітньо-розвивального середовища. Але чи здатна дитина самостійно визначити межі пізнаваного, доступного й потрібного їй для засвоєння у середовищі проживання? Саме тому ми наголошуємо, що як батькам, так і вихователям, педагогам необхідно проектувати й організувати в ОРС зони найближчого та актуального розвитку, щоб у дорослому віці дитина змогла це зробити самостійно та адекватно. Вдало спроектована й

ПРОФЕСІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ І МАЙСТЕРНІСТЬ ПЕДАГОГА

організована зона найближчого розвитку є рушійною силою освітнього процесу, містить потужний розвивальний ефект у формуванні особистісних якостей дошкільника, його здібностей та талантів, пізнавальних потреб та інтересів, навчальних можливостей тощо.

Майбутні фахівці дошкільної освіти повинні усвідомлювати діалектичну зумовленість і єдність понять «навколишнє середовище» та «освітньо-розвивальне середовище». Передусім варто наголосити, що навколишнє середовище має передбачати можливості вільного розвитку ігрової та інших видів дитячої діяльності. Сенсорно збагачене і раціонально облаштоване предметно-ігрове та природне розвивальне середовище є місцем для ігор дітей, стимулом, спонуканням до самостійних занять. Важливим компонентом ОРС, сприятливим для виникнення та розвитку самостійної діяльності, є соціальне довкілля, тобто наявність кола спілкування з дітьми та дорослими. Зауважимо, що настільні ігри майже завжди передбачають комунікативну взаємодію в парі, у мікрогрупі (3–4 дитини), підгрупі тощо. Саме тому необхідно визначити та обґрунтувати теоретичні й практичні основи створення такого середовища, яке б відповідало зоні найближчого розвитку дошкільника.

Таким чином, логіка дослідження полягає у розумінні спільності й відмінності понять, їх ієрархічної підпорядкованості та зумовленості, як це зображено на рис. 1: «освітньо-розвивальне середовище закладу освіти» як педагогічна категорія і наукове знання; «предметно-ігрове середовище ЗДО» – сутнісна видозміна традиційного ОРС саме для ланки дошкільної освіти; «осередок дитячої діяльності» – місце зосередження, виникнення й розгортання специфічних видів дитячої діяльності; тощо.

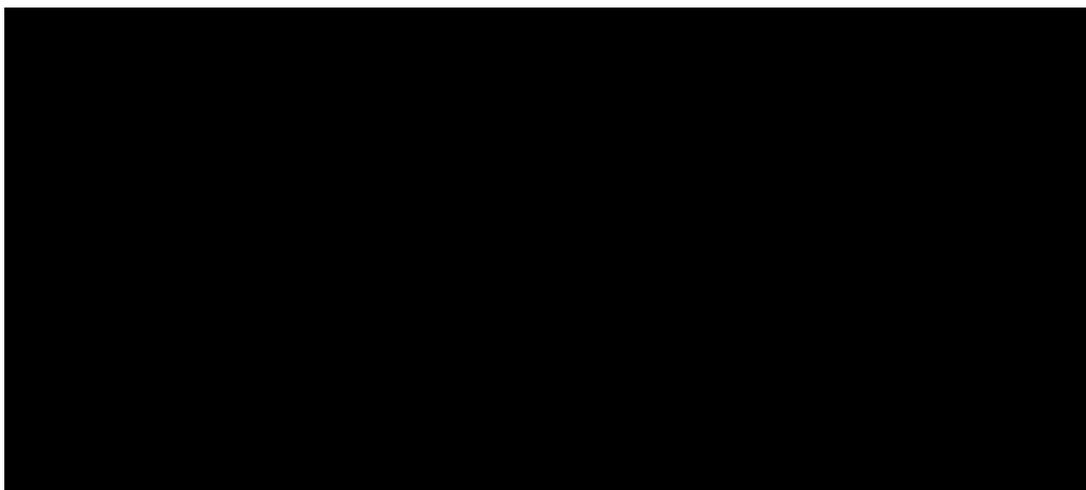


Рис. 1. Ієрархічна підпорядкованість та зумовленість ключових понять дослідження

Усі елементи ОРС покликані забезпечувати й стимулювати вільний вибір і зміну видів діяльності дитини, створювати актуальні та доступні для її розвитку проблемні ситуації. Для цього вони повинні бути інформативними, експресивними, втілювати пізнавальну та емоційну новизну.

Означивши понятійне поле дослідження, додамо, що, хоча ці поняття й становлять основу змісту підготовки майбутніх вихователів з організації середовища, однак слід конкретизувати його детальніше.

У Законі України «Про дошкільну освіту» зазначено, що «дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою частиною системи безперервної освіти в Україні», тобто у початковій школі продовжується збагачення життєвого досвіду дитини, враховується її наявний життєвий досвід в усіх сферах життєдіяльності, а також зміст освітніх галузей початкової освіти продовжується на основі освітніх напрямів розвитку дітей передшкільного віку, визначених Базовим компонентом дошкільної освіти (2021) [1]. Ця основоположна теза зумовлює важливість розуміння спільних ознак ОРС ЗДО та початкової школи, які мають засвоїти здобувачі-майбутні вихователі. Зважаючи на наукову та фахову розробленість проблеми

організації ОРС початкової школи та контекст наступності й неперервності змісту освіти, визначимо, що ОРС є ідентичним у своїй сутності, адже стосується усіх рівнів неперервної освіти. Зміст поняття «освітньо-розвивальне середовище ЗДО» тлумачимо як «систему впливів і умов формування особистості дитини дошкільного віку, а також можливостей для її розвитку, що містяться в просторово-предметному, соціально-комунікаційному, психолого-дидактичному і пізнавально-мотиваційному компонентах» [7, с. 29].

Теоретичний аспект змісту підготовки майбутніх вихователів до проектування предметно-ігрового середовища ЗДО

Зміст підготовки майбутніх фахівців до проектування ОРС ЗДО охоплює принципи, педагогічні умови, форми й методи організації та проектування, засоби й технології, а також суттєві характеристики видозміни ОРС. У цьому випадку такою видозміною є предметно-ігрове середовище, яке стосується ланки дошкільної освіти. Зазначимо, що модифікація здійснюється системно й цілісно у всіх структурних компонентах ОРС. Домінантним, таким, що зумовлює видозміни в інших компонентах структури (на основі взаємозв'язків та взаємозалежностей), вважаємо предметно-просторовий компонент. Причина ж полягає у тому, що предмети, меблі, іграшки, дидактичний матеріал у ЗДО специфічно відрізняються від інших видозмін ОРС (наприклад, комп'ютерно орієнтованого ОРС, інклюзивного та ін.). Відмінність призводить до того, що через взаємодію дитини із зазначеними елементами інші компоненти впливають на їх специфічний добір, розташування та організацію в цілісну систему. Втім, організація предметно-просторового компонента неможлива без урахування вікових особливостей дитини та її рівня розвитку. Тож це природний, органічний процес у системі освіти, який в процесі підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти вимагає суттєвих зусиль для усвідомлення й осмислення і подальшої практичної реалізації у професійній діяльності.

Науці відомі різні підходи до визначення структури предметно-ігрового середовища дитини. Наприклад, К. Крутії пише, що освітній простір ЗДО складається з таких компонентів: взаємодія з різними соціальними інституціями, соціальними партнерами й учасниками освітнього процесу; предметно-розвивальне середовище; зміст дошкільної освіти (освітні програми) [2, с. 119]. Вчена оперує поняттями «освітній простір» та «предметно-розвивальне середовище», трактуючи останнє як структурний компонент першого. Окрім того, зміст дошкільної освіти, а саме освітні програми розвитку дитини, – це лише один із вагомих елементів складного педагогічного процесу, проте не найважливіший. Звернімо увагу й на те, що науковиця конкретизує зміст предметно-розвивального середовища як структурного компонента освітнього простору ЗДО. До його складників, на її думку, належать: навчально-методичний комплекс, комплекс забезпечення діяльності, оздоровлювальний лікувально-профілактичний комплекс і мінісередовища кожної вікової групи [2, с. 119]. Наводячи приклади елементів кожного комплексу, дослідниця не залишає поза увагою мінісередовища різних вікових груп та характеризує найбільш типові осередки дитячої діяльності: фізкультурно-оздоровлювальної, пізнавальної, комунікативної, художньо-перетворювальної, емоційно-рефлексивної активностей [3, с. 198–215].

Н. Софій, Ю. Найда визначають три компоненти середовища: фізичне, соціальне та структурне [9, с. 10]. *Фізичне* середовище полягає в організації та дизайні групової кімнати, що охоплює центри діяльності, навчальні матеріали, іграшки, меблі. Суть *соціального* середовища становить взаємодія, яка відбувається у дошкільній групі між дітьми, дітьми й педагогами, дітьми, педагогами й батьками. До *структурного* компонента належать час, послідовність, тривалість видів діяльності впродовж дня тощо. Зазначимо, що цей підхід надмірно узагальнений та всеохопний, не конкретизує психолого-педагогічної спрямованості, розвивального потенціалу середовища, освітніх можливостей розвитку дитини та ін.

Якщо взяти до уваги матеріальну та ідеальну сторони ОРС, то спостерігатимемо насамперед видозміну в матеріальному плані його відображення – меблі, іграшки, навчально-методичне і роздаткове забезпечення ЗДО. Натомість ідеальна сторона відображення – наукове знання, теоретичне осмислення – залишається без суттєвих змін. Отже, структурними компонентами предметно-ігрового середовища є не лише предметно-просторовий компонент, а й психолого-дидактичний, мотиваційно-пізнавальний та соціально-комунікаційний компоненти, однак домінантним є власне предметно-просторовий.

ПРОФЕСІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ І МАЙСТЕРНІСТЬ ПЕДАГОГА

Основними принципами організації предметно-ігрового середовища є такі, які ефективно реалізують функцію зручного розташування ігрових наборів, атрибутів, іграшок та комплектів у доступних місцях, на достатній площі групових приміщень, ігрових майданчиків і ділянок [7, с. 45–46]. Якщо ж цим підходом нехтувати під час проектування осередку, зокрема настільних ігор, то штучно створюються умови, які не відповідають потребам природного розвитку дошкільнят.

Основними умовами успішного формування ОРС у ЗДО є:

- створення умов для вільної самостійної діяльності дитини;
- створення творчої комфортної взаємодії серед дошкільників під час спілкування з вихователями і батьками;
- використання різних методів і засобів активізації діяльності, що забезпечує особистісно-орієнтований розвиток дитини;
- раціональне облаштування предметно-ігрового середовища;
- забезпечення доброзичливої атмосфери, де б дитині надавалося право на активність, довіру, помилку [7, с. 48–51].

Вивчивши ключові терміни й поняття організації предметно-ігрового середовища ЗДО, майбутні фахівці оволодівають навичками й уміннями моделювання усієї системи ОРС, в основі якого є проектування осередків дитячої діяльності. Суголосною з цього приводу є думка І. Луценко, яка вважає, що «практикоорієнтованим результатом проектування освітнього середовища має стати інноваційна модель – оновлений, кращий або принципово новий варіант такого середовища, нові принципи та правила його функціонування» [4, с. 9].

Охарактеризуємо детальніше форми роботи зі здобувачами вищої освіти з оволодіння вміннями проектування предметно-ігрового середовища ЗДО.

Засвоєння теоретичних основ структури предметно-ігрового середовища ЗДО відбувається шляхом створення здобувачами вищої освіти структурно-логічної схеми (рис. 2), у центрі якої – дитина та дорослий (педагог, батьки) як суб'єкти освітнього процесу, оскільки активне пізнання світу дитиною здійснюється через спільну діяльність з дорослим. Чотири частини, що відображені на рис. 2, відповідають компонентам структури предметно-ігрового середовища. В них окреслено зміст і смислові акценти характеристики кожного зі структурних компонентів.



Рис. 2. Структурні компоненти предметно-ігрового середовища ЗДО

Розуміючи цілісність змісту предметно-ігрового середовища ЗДО, здобувачі вивчають кожний структурний компонент окремо, усвідомлюючи їх взаємозв'язок, взаємну зумовленість і взаємовпливи. Оскільки предметно-просторовий компонент є домінуючим, то вивчення

починається саме з нього. На цьому етапі здобувачі вищої освіти вивчають нормативно-правову базу, яка істотно характеризує вимоги до предметів, простору, меблів, іграшок. Такими документами є: Примірний перелік ігрового та навчально-дидактичного обладнання для закладів дошкільної освіти (2017), Санітарний регламент для дошкільних навчальних закладів (2016) (зі змінами та доповненнями), Базовий компонент дошкільної освіти (2021), освітні програми розвитку дитини тощо.

Типовою помилкою, як свідчить практика, є ототожнення здобувачами предметно-просторового компонента з переліком іграшок, атрибутів та обладнання, який чітко регламентують за освітніми напрямками змісту дошкільної освіти. І. Луценко ж наголошує: «Вважати, що поняття предметно-ігрове середовище обмежується лише набором іграшок, матеріалів та ігрового обладнання, згрупованих за певними напрямками та санітарно-гігієнічними вимогами щодо їх використання – велика помилка» [4, с. 9]. Важливо, щоб здобувачі ВО збагнули, що предмети, меблі й обладнання розташовують для реалізації різних видів дитячої діяльності, тобто діяльнісний підхід є орієнтиром для проєктування предметно-просторового компонента середовища. Таким чином, організація дитячого простору полягає в проєктуванні осередків для дитячих видів діяльності, зокрема й ігрової як провідного типу діяльності дошкільника. Однак, практика роботи в ЗДО показує, що педагоги помилково називають «зонами», «куточками», «центрами» місця зосередження дитячих ігор, іграшок, меблів, що свідчить про неусвідомлення сутності поняття «осередок дитячої діяльності». Ми погоджуємося з думкою І. Луценко, яка зазначає, що «значення лексем «куточок», «зона», «центр» не вказує на те, що тут планується організація різноманітних видів дитячої діяльності» [4, с. 10]. За такого підходу всі частини предметно-ігрового середовища здебільшого використовуються для зберігання дидактичних посібників і навчальних матеріалів та демонстрації наявних іграшок, ігрових наборів. Термін «осередок» словники української мови визначають як місце зосередження, зародження або виникнення чого-небудь. Базуючись на основі діялісного підходу, а також на теорії ампліфікації життєвого досвіду дитини шляхом її активної діяльності, вважаємо, що осередок дитячої діяльності – це термін, який істотно розкриває зміст сучасного розуміння поняття «предметно-ігрове середовище», в якому здійснюються різні види дитячої діяльності.

На цьому ж етапі вивчається взаємозв'язок і взаємна залежність між розташуванням меблів та комфортною взаємодією усіх учасників освітнього процесу, їх комунікацією. Здобувачі спеціальності ДО у процесі виконання практичних завдань з розміщення дитячих меблів (столиків, стільців, м'яких блоків тощо) вивчають положення: мета і результат спільної взаємодії (колективна гра, робота в парах та підгрупах, спілкування, виконання спільного завдання чи вправи), визначають розташування матеріальних об'єктів (іграшок, обладнання, атрибутів), а не навпаки, як це часто відбувається у практиці роботи ЗДО.

Практичний аспект змісту підготовки майбутніх вихователів до проєктування предметно-ігрового середовища ЗДО

Значною перевагою є те, що на базі Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка створено дитячу інтерактивно-розвивальну ігрову кімнату «Смайлик-ГНПУ», яка для здобувачів є своєрідною лабораторією дитячого простору. Кімнату створено в рамках реалізації проєктів соціально-інноваційного розвитку за підтримки Британської Ради в Україні (2018). Вона облаштована необхідними меблями й обладнанням за зразком типової групової кімнати в ЗДО, розрахована на групу дошкільників (15–18 осіб). У цих умовах здобувачі мають можливість практикуватися, використовуючи різні форми освітньої діяльності: підготовка розвивальних занять, дитячих вистав, організація свят, розваг для дітей, ігор, естафет та ін. На думку здобувачів, можливість маніпулювати дитячими меблями, іграшками, атрибутами запобігає їх помилкам під час неперервної педагогічної практики, дає можливість коригувати процес підготовки до заняття в ЗДО заздалегідь, мінімізувати труднощі в організації простору безпосередньо на практиці. Здобувачі в процесі практичної діяльності переконуються в тому, що осередки дитячої діяльності мають бути змінними (варіативними), мобільними та гнучкими в їх організації.

Наведемо приклад завдань для здобувачів вищої освіти з організації осередку навчальної діяльності дошкільників:

Уявіть, що під час заняття в ЗДО ви запропонуєте дітям спільно скласти пазл. Діти повинні працювати в підгрупах по 4–5 дітей. Продумайте розташування дитячих столиків таким чином, щоб діти змогли легко взаємодіяти, складаючи пазл разом.

Схематично зобразіть розташування дитячих столиків на аркуші паперу так, щоб зображення було без надмірної деталізації. Практика свідчить, що здобувачі захоплюються зайвими елементами, добирають різні кольори та матеріали зображення. Наголошуємо, що це – другорядне, несуттєве.

Об'єднайтеся в мікрогрупи (3–4 здобувачі) та обговоріть спільні й відмінні ознаки зображень, позитивні акценти, а також недоліки.

Серед 3–4-х зображень оберіть один-два способи розташування столиків, які, на вашу думку, є найбільш вдалим, доречними та правильними.

Реалізуйте зображене розташування з реальними об'єктами відповідно до схем. Коли дитячі столи розміщені, здобувачі отримують пазли для спільного складання. У процесі спільної діяльності спостерігаємо за тим, який зі способів розташування забезпечив оптимальний режим спільної взаємодії, доступ до елементів пазла, спілкування тощо.

Вкажіть, що було позитивним і вдалим під час виконання, де виникали труднощі, які прогнозовано виникатимуть у дітей, визначте шляхи їх корекції. Зазначимо, що активність у процесі практикування забезпечує активну участь в обговоренні.

Визначивши спосіб подолання труднощів, повторно виконайте завдання. Як свідчить практика, труднощів не виникає. Це є показником успішного засвоєння й розуміння залежностей між розташуванням столів та оптимальним режимом взаємодії.

Висновок, який роблять здобувачі, такий: вихователь, готуючись до заняття, продумує оптимальні способи взаємодії між учасниками і проектує розташування меблів; молодому фахівцеві схематизація допомагає наочно уявити ситуацію, запобігти помилкам з організації простору та досягти цілей заняття, гри тощо.

Ще однією формою роботи здобувачів із проектування предметно-ігрового середовища є створення мудбордів (від англ. «*mood*» та «*board*» – дошка настрою, тематична дошка), використовуючи прийом колажування, аплікування. Така форма роботи є ефективною як під час навчання в режимі реального часу, так і онлайн. Однак, недоліком є те, що зображення, схеми, ілюстрації та фото, які добирають здобувачі, часто є уявними, художніми творами, які віддалені від практики освітнього процесу в ЗДО. Важливо під час формулювання завдання здобувачам наголосити, що зображення, малюнки, схеми та технічні креслення мають відображати реальну масову практику, хоча й наближену до ідеалу. Найбільш вдалим та наближеним до реальних умов ЗДО України є створені мудборди саме осередків дитячої діяльності, а не компонентів структури предметно-ігрового середовища. Зазначимо, що студентам така форма роботи до вподоби, оскільки їх не обмежують у виборі ресурсів, матеріалів виготовлення, пошуку зображень. Фактично створення мудборду є формою проектної діяльності.

Узагальнимо етапи створення мудборду осередку дитячої діяльності:

- визначення мети й завдань проектування;
- проведення дизайн-дослідження;
- визначення унікальності й актуальності проектування осередку;
- власне розробка мудборду осередку дитячої діяльності;
- презентація/публікація проекту.

У процесі дизайн-дослідження першочерговим є аналіз нормативних документів, які чітко встановлюють мінімальні чи максимальні вимоги щодо організації того чи іншого осередку дитячої діяльності. Наприклад, проектуючи осередок настільних ігор, доречно проаналізувати Примірний перелік ігрового та навчально-дидактичного обладнання для закладів дошкільної освіти [8], вибрати з нього тільки настільні ігри та упорядкувати, як це показано у таблиці 1.

Визначивши мінімальну кількість необхідних наборів для осередку, здобувачі шукають фотографії, ілюстрації, статті чи публікації з газет та журналів – взірці цих наборів, а також встановлюють вимоги щодо меблевого забезпечення осередку. У цьому випадку йдеться про

ПРОФЕСІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ І МАЙСТЕРНІСТЬ ПЕДАГОГА

столики відповідно до зросту дітей (1–2 шт.) для парних та підгрупових ігор до 4-х дітей, а також стелажі для зберігання ігор. Доречно звернути увагу на охайне використання поліграфічних компонентів, їх зберігання, своєчасне підклеювання чи заміну елементів гри.

Таблиця 1

Примірний перелік ігрового та навчально-дидактичного обладнання для закладів дошкільної освіти

Настільні ігри	К-сть	Від 0 до 3-х років	4-й – 5-й рік життя	5-й – 6-й (7) рік життя
парні картинки	набір	3-5	-	-
розрізні картинки	набір	3-5	2-4	3-4
розрізні картинки на кубиках або/та бруськах	набір	5	5-6	2-3
Лото	набір	2-4	-	-
дидактичні настільно-друковані ігри (ознайомлення з суспільним, природним довкіллям, мовленнєвий та логіко-математичний розвиток, економічне, правове виховання, безпека життєдіяльності) типу лото, парних картинок, квартетів, ребусів та ін.	набір	-	8-10	10-12
маршрутні ігри	набір	-	1-2 (з 4,5 років)	3-4
інтелектуальні ігри: - доміно, - шахи, - шашки, - головоломки/ мороки	набір, шт.	- - - -	2-3 (в картинках) - - - -	2-3 (в картинках/з крапками/з цифрами) 2 2 3-5
настільні спортивно-моторні ігри: - «Хокей», - «Футбол», - «Баскетбол», - «Більярд», - «Крокет»	набір	- - - -	- - - -	1 1 1 1 1
настільно-друковані ігри за сюжетами літературних творів	набір	-	1-2	3-4

Здійснюючи дизайн-дослідження, ми практикуємо відвідування ЗДО для безпосереднього вивчення досвіду організації осередків дитячої діяльності. Педагоги ознайомлюють здобувачів з основними положеннями розташування атрибутів, наборів ігор, способами повторного зацікавлення осередком дітей тощо. У процесі спілкування з вихователями, методистом, педагогами здобувачі роблять необхідні нотатки, замальовки, світлини, які можуть бути використані для візуального втілення мудборду.

За словами педагогів, зацікавленість осередком діяльності в дітей з часом знижується, а, отже, об'єктивується необхідність стимулювання повторного інтересу до осередку і діяльності дитини в ньому. Прийомами стимулювання повторного зацікавлення осередком настільних ігор можуть бути такі:

- уведення кількох нових елементів в осередок (наприклад, заміна в кожній з груп настільних ігор новими);
- введення в осередок нетипового, незвичного обладнання (наприклад, діти чи дорослий можуть принести нову гру з домашньої колекції чи гру з групової кімнати іншої вікової групи);
- повна зміна наповнення осередку (можна замінити як комплекти ігор осередку, так і на певний період розформувати увесь осередок) тощо.

Процес створення мудборду доволі творчий, цікавий та тривалий. Важливим є для фінального етапу презентації та обговорення визначити критерії чи параметри, за якими розкриватиметься готовий проєкт. Такими критеріями можуть бути: наближеність до реальної практики освітнього процесу; інклюзивність, безпечність; відповідність віковим психологічним та анатомо-фізіологічним особливостям розвитку дошкільнят; сучасність обладнання тощо.

Таким чином, результати нашого дослідження свідчать про те, що:

- теоретична основа змісту підготовки майбутніх вихователів до проєктування предметно-розвивального середовища ЗДО полягає в усвідомленні ієрархічної підпорядкованості, взаємозумовленості та взаємопов'язаності понять «освітньо-розвивальне середовище закладу освіти», «предметно-ігрове середовище закладу дошкільної освіти», «осередок дитячої діяльності»; їх відповідність пізнавальній (когнітивній) сфері дитини;
- предметно-ігрове середовище ЗДО є сутнісною модифікацією традиційного освітньо-розвивального середовища і зберігає його структуру: предметно-просторовий, соціально-комунікаційний, пізнавально-мотиваційний та психолого-дидактичний компоненти, домінуючим з яких є просторово-предметний компонент;
- основою проєктування предметно-ігрового середовища ЗДО є положення про взаємозалежність між оптимальним режимом взаємодії та розташуванням меблів, атрибутів, предметів;
- методами і формами навчальної діяльності з проєктування предметно-ігрового середовища ЗДО є: вивчення нормативних документів, які регулюють освітній процес у ЗДО; схематизація та моделювання взаємодії та видів діяльності дитини; створення мудборду осередку дитячої діяльності; відвідування ЗДО для спостереження за освітнім процесом тощо.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначенні теоретичної та практичної складових підготовки здобувачів до проєктування інклюзивного та комп'ютерно орієнтованого освітньо-розвивального середовища ЗДО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про дошкільну освіту» від 11 липня 2001 року № 2628-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>.
2. Коуч-зшиток до дисципліни «Педагогіка раннього і дошкільного дитинства» підготовки СВО бакалавра / К. Л. Крутій; Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2020. 194 с.
3. Крутій К. Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу: монографія у 2 ч. К.: Освіта, 2009. 307 с.
4. Луценко І. О. Проєкуємо предметно-ігрове середовище групи. Дошкільне виховання. 2021. №5. С. 9-13.
5. Освітнє середовище закладу дошкільної освіти: технології проєктування: навч.-метод. посібник / О. Д. Рейпольська, І. М. Гудим, Л. І. Зайцева, І. В. Луценко, В. О. Луценко, Г. Г. Цветкова; за ред. О. Д. Рейпольської. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 222 с.
6. Писарчук О. Т. Особливості формування предметно-розвивального середовища дошкільного навчального закладу. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. № 4. С. 9–17.
7. Писарчук О. Т. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до організації освітньо-розвивального середовища: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Тернопіль, 2016. 272 с.
8. Примірний перелік ігрового та навчально-дидактичного обладнання для закладів дошкільної освіти. Затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 19 грудня 2017 року № 1633. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/perelik-igrovogo-ta-navchalno-didaktichnogo-obladnannya>.
9. Середовище, що належить дітям: poradnik dla pedagogiv zakladiv doshkilnoyi osviti / упор. Н. Софій, Ю. Найда; за заг. ред. В. В. Засенка. К.: ЮНІСЕФ, 2019. 68 с.

REFERENCE

1. Zakon Ukrainy «Pro doshkilnu osvitu» Law of Ukraine «On Preschool Education», July 11, 2001 № 2628-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>.
2. Krutii K. L. Kouch-zshytok do dystsypliny «Pedahohika rannoho i doshkilnoho dytynstva» pidhotovky SVO bakalavra [Coach's workbook for the discipline «Pedagogy of early and preschool childhood» for preparation for the bachelor's degree]. Vinnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet im. M. Kotsiubynskoho. Vinnytsia, 2020. 194 p.
3. Krutii K. L. Osvitnii prostir doshkilnoho navchalnoho zakladu: monohrafiia [Educational space of a preschool educational institution: monograph]. U 2 ch. K.: Osvita, 2009. 307 p.
4. Lutsenko I. O. Proiektuiemo predmetno-ihrove seredovyshe hrupy. [We design the objective gaming environment of the group]. Doshkilne vykhovannia. 2021. №5. P. 9-13.
5. Reipolska O. D., Hudym I. M., Zaitseva L. I., Lutsenko I. V., Lutsenko V. O., Tsvietkova H. H. Osvitnie seredovyshe zakladu doshkilnoi osvity: tekhnologii proiektuvannia: navch.-metod. posibnyk [Educational environment of a preschool education institution: design technologies] / za red. O. D. Reipolskoi. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD, 2021. 222 p.
6. Pysarchuk O. T. Osoblyvosti formuvannia osvitno-rozvyvalnoho seredovyshecha doshkilnykh osvitnikh zakladiv [The features of educational and developmental environment of preschool educational institutions]. Naukovi zapysky TNPU im. V. Hnatiuka. Seria: Pedahohika. 2012. №2. P. 44-51.
7. Pysarchuk O. T. Pidhotovka maibutnoho vchytelia pochatkovoї shkoly do orhanizatsii osvitno-rozvyvalnoho seredovyshecha [Preparation of the future primary school teacher for the organization of an educational and developmental environment] dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04. Ternopil, 2016. 272 p.
8. Prymirnyi perelik ihrovoho na navchalno-dydaktychnoho obladdnannia dlia zakladiv doshkilnoi osvity. [An example list of educational and educational equipment for preschool education institutions]. Zatverdzenyi nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 19 hrudnia 2017 roku № 1633. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/perelik-igrovogo-ta-navchalno-didaktichnogo-obladdnannya>
9. Seredovyshe, shcho належить дітям: poradnyk dlia pedahohiv zakladiv doshkilnoi osvity [The environment that belongs to children: a guide for teachers of preschool education institutions] / upor. N. Sofii, Yu. Naida; za zah. red. V. V. Zasenka. K.: UNICEF, 2019. 68 p.

УДК 378.046:37.011.31(438)

DOI 10.25128/2415-3605.23.1.13

КАТЕРИНА БІНИЦЬКА

<https://orcid.org/0000-0002-2111-5275>
rfn.yz87@gmail.com

доктор педагогічних наук, професор
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький

ГРИГОРІЙ ТЕРЕЩУК

<https://orcid.org/0000-0003-1717-961X>
g.tereschuk@tnpu.edu.ua

доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль

ПІСЛЯДИПЛОМНА ОСВІТА ВИХОВАТЕЛІВ В СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

Охарактеризовано проблему післядипломної освіти вихователів у системі неперервної освіти Республіки Польща. Акцентовано на важливості навчання впродовж життя та неперервної освіти для сучасного світу, в зв'язку із потребою в подальшому здобутті знань і навичок, пов'язаних з професійною або науково-технічною діяльністю, що вимагає більш точної та спеціалізованої підготовки. Науково обгрунтовано положення, що система підвищення кваліфікації вихователів у післядипломній освіті є важливим ресурсом для неперервної освіти, а також ефективного політичного, соціально-економічного, культурного розвитку країни. У контексті вивчення проблеми післядипломної педагогічної освіти